

BOKOR ZSUZSA

NŐK A NEMZETBEN, NEMZET A NŐKBEN

A MAGYAR EGYESÜLET A LEÁNYKERESKEDELEM ELLEN EUGENIKAI OLVASATA

DOI: 10.18030/socio.hu.2015.2.86

ABSZTRAKT

Az első világháború, illetve a háború okozta veszteségek szinte szükségszerű következménye volt, hogy a kelet-közép-európai régióban az eugenikának számos képviselője, követője és hirdetője lett. A nemzetféltség a legtöbb államban szorosán összekapcsolódott egyfajta „nemzeti higiéniai program” kidolgozásával. Ezek a programok jól láttatják, hogy hol ér össze a politikai, az általános, az ideológiai az egyedivel, az individuumok életével, s mi köze van a házasságnak, a prostitúciónak, a vérvizsgálatnak, a női munkavállalásnak egymáshoz. Nemzetféltség, nemzethigiénia kapcsán az egyik legtisztábban kidolgozott embléma, amit megvizsgálhatunk, a nő alakja. A nő az eugenikus diskurzusban a faj tisztaságáért felelős: egy nemzet tisztaságának fokmérője a termékeny, egészséges utódokat szülő asszony. Tanulmányomban Doros Gábor orvos eugenikai programjáról lesz szó. Azt nézem meg, hogyan válik a vér tisztasága követelménnyé, feltétellé a nők számára, erre pedig a Doros vezetésével működő Magyar Egyesület a Lánykereskedelem Ellen nevű szervezet, illetve a Magdolna-otthonok példáján keresztül jutok el.

Kulcsszavak: eugenika; női test; prostituált

ABSTRACT

The First World War and its losses necessarily resulted that eugenics had several representatives, followers and propagators in the Eastern European region. The fear for one's nation was strongly related to the elaboration of a certain "national hygienic program". In general, such programs declared the intersections between the political, the general and the ideological on the one hand, and the unique, the individual on the other. They also highlight how marriage, prostitution, blood tests and women's labour relate to one another. In order to understand the issue of national hygiene, the paper will focus on the female body. Within the discourse of eugenics women are responsible for the purity of race: the measure of a nation's purity is the healthy and fertile woman, hence women's body can be easily put under control. In my paper I wish to discuss the program of Gábor Doros. I will explore the operation of both the Hungarian Association against Women's Trafficking, led by Doros, and the so-called Magdolna-homes.

Keywords: eugenics; women's body; prostitute

Tanulmányomban a századfordulón és a két világháború között működő Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen (MELE) tevékenységén keresztül arra kívánok rámutatni, hogy az emberi test köré hogyan épül fel egy stabil alapokon nyugvó, profi támogatói hálózatot élvező szociális intézmény. Ennek az intézménynek és az ezt övező diskurzusnak a szoros olvasata továbbgondolásra készítheti az Olvasót az eugenikát illetően. Az eugenika ebben a kontextusban több lesz, mint a faji megkülönböztetés és kizárás eszköze: inkább a tömegekre irányuló, az egész társadalom felé komoly elvárásokkal jelentkező ideológiaként olvasható.

Természetesen a MELE és a köré épülő intézményháló a nemzet egészségét megcélzó szerepén és a nő-ideál közvetítésén túl egyéb, progresszív szerepet is betöltött. Az első világháborúban, illetve annak eredményeképpen felfordult világ „lábra állítását” tűzte ki célul, részt vállalt a munkavédelemben vagy az áldozatsegítésben. A dolgozatnak nem célja a patronázmunka szociális szerepének és a különféle szociális intézményekben dolgozók kemény munkájának vizsgálata, helyette a nővédelem, lánykereskedelem, házassággondozás, családvédelem korabeli intézményalakítói diskurzusait elemzi, és az egyes gyakorlatok mögött meghúzódó ideológiai alap értékelését végzi el.

Tisztában vagyok azzal, hogy az eugenikai irányelvek összeolvasása egy intézmény működésével és diskurzuspolitikájával helyenként hiányérzetet hagyhat maga után, és hogy mélyrehatóbb, alaposabb vizsgálatra szorulna a jótékonyági intézmény történeti dimenziója. Sőt egy következő, alaposabb elemzésben elkerülhetetlen lesz a Magyarországon megtalálható szociális intézmények több szempontból történő társadalomtörténeti kutatása is. Elemzésem azonban vállalja ezt az egyoldalúságot, mivel nem monografikus céllal íródott, sokkal inkább egy kísérlet, amely megpróbál egymás mellé állítani egy diskurzust és egy ezzel összefüggő intézményépítő gyakorlatot a sokféle, egymás mellett létező és nemegyszer egymásnak feszülő diskurzusok és gyakorlatok közül.

A századfordulón a dél- és kelet-közép-európai eugenikai intézmények¹ sajátos variánsokat jelentettek a nagy eugenikai iskolákon belül, hisz olyan programokat hirdettek, és olyan problémákat neveztek meg, „amelyek a helyi értelmiségi és társadalmi kondíciókból fakadtak” (Turda–Weindling 2007: 8). Ennélfogva az eugenika – túl azon, hogy alapjaiban magában hordozta a galtoni elveket – nem önálló ideológiaként jelentkezett, hanem sokkal inkább más ideológiák szolgálatába állított társadalomelméletként, irányzatként.

Magyarországon az eugenika kezdettől fogva egy olyan konkrét stratégiának tűnt, amelynek alkalmazásával, illetve az orvostudomány és a technológia segítségével a magyar nemzet biológiai potenciálja megerősödhetett (Turda 2014), tehát a faj képességei, galtoni értelemben, a legelőnyösebb módon fejleszthetőkké váltak.

1 Az eugenika, amely Francis Galton iskolaalapító meghatározása szerint „egy faj veleszületett képességeinek feljavítását célozza meg, illetve azok legelőnyösebb fejlesztésére törekszik” (Galton 1909: 35), már a 19–20. század fordulóján nagy érdeklődésnek örvendett Európában, 1905-ben Németországban, 1907-ben Britanniában, majd 1913-ban Prágában és Bécsben, 1914-ben pedig Budapesten jöttek létre eugenikai társaságok (Turda–Weindling 2007: 2). Magyarországon a századfordulón történtek fontos lépések az eugenika nemzeti recepcióját illetően. Teleki Pál 1904-ben közölt Társadalomtudomány biológiai alapon című írása a faji higiénia alapozó politikai programok támogatását kérte, Hoffmann Géza 1921-ben publikált tanulmánya, a *Eugenics in the Central Empires since 1914* alapszöveggént vonult be a nemzetközi eugenikakutatásba. 1911-ben zajlott egy nagyszabású vita is, az „eugenika-vita” az eugenika tudományos adaptációjáról és populárisá tételéről (vö. Turda 2006). De ugyanilyen jelentős Apáthy István, Madzsar József, Dienes Lajos, Fülöp Zsigmond, Bársony János és Lenhossék Mihály, valamint Méhely Lajos korai századfordulós, illetve világháború utáni munkája is, hiszen mindegyikük fontos eugenikai programokat hirdetett meg. (Az eugenika magyarországi fogadtatásáról és népszerűségéről lásd Turda 2014.)

Az eugenikusok számára ez a tudás a nemzet minőségbeli javulását szolgálta, így azt szociális értelemben és a nemzet egészét tekintve is hasznosnak ítélték. A háború alatt és után azonban ez az irányzat fajvédelmi felhangot kapott, és a nemzet, a faj túlélését szolgáló diskurzus felé terelte az eugenikai szövegeket. A háború utáni változások, veszteségek és politikai átalakulások miatt az eugenika termékeny talajra lelt a magyar társadalomban. Marius Turda (2014) szerint a magyarországi eugenika valójában csak az első világháború után vált jobboldali, nemzeti elkötelezettségűvé. Ez Európa-szerte jellemző volt, hiszen a 30-as évek végén, illetve a 40-es évek elején a pozitív biológiai potenciál növelésével való foglalatosság ún. restriktív eugenikává átalakult, azaz az eugenikusok az állandó, a nemzetet fenyegető veszély problémáját járták körül, és a nemkívánatos elemek kizárásán és eltörlésén dolgoztak. Az adta ennek a régióknak a speciális eugenika-olvasatát, hogy a háború után ezek a szervezetek újonnan alakuló nemzetállamaik miatt aggodalmaskodtak, egy „homogén nemzeti közösség” ügyén dolgoztak, és szinte mindannyian osztoztak azon az elven, hogy „az államnak nemzetállamnak kell lennie, amelyben az etnikai többség jelentette a nemzetet” (Turda–Weindling 2007:7). Az eugenikai mozgalmak mozaikjából kirajzolódó sokszínű, politikai rasszizmusok ugyanakkor egy modern nemzetállami modell alapköveiként szolgáltak. A háború alatt és után az eugenikával kapcsolatos intézmények száma megsokszorozódott Európa-szerte, az eugenikai és a szociálhigiéniai törekvések pedig jelentős támogatásokban részesültek.

„...VÉSZESEN CSÖKKEN A RÉGI VÁGÁSÚ MAGYAR NŐK SZÁMA”²

Az eugenikai mozgalmak közegészségügyi, szociálhigiéniai terepen, illetve a megelőző orvoslás területén nyertek nagyobb publicitást, mivel szóvivői leginkább az orvosok köréből kerültek ki; legfőbb céljai pedig a családvédelem, a csecsemő- és nővédelem, valamint a nemi betegségek és más ún. társadalmi betegségek leküzdése voltak. Az eugenikai diskurzus hatására jöttek létre a Nemzetvédő Szövetség a Nemibajok Ellen, a Magyar Fajegészségtani és Népesedéspolitikai Társaság mind az első világháború idején. A két világháború között élte virágkorát a Családvédelmi Szövetség,³ illetve a Társadalomegészségügyi Múzeum és Intézet is, amely vizuális anyagai révén megmutatta az embereknek a helyes, egészséges, „tiszta nemzethez” vezető utat.

Az eugenika az orvosilag kontrollált biohatalom⁴ szükségességét hirdette, és az államot tette meg a nemzet egészségének őrzővédőjévé. Ez utóbbinak legfőbb jellemzője, hogy tárgyává a kollektív test válik, valamint az, hogy működését nem annyira a fegyelmező, büntető mechanizmusok biztosítják, mintsem a politikai, hatalmi kategóriává váló népesség, és az annak épségéért, egészségéért folyó erőteljes harcok és óvintézkedések. E folyamatban pedig a népesség egészségét előrelátó és arról gondoskodó orvosok válnak a legfőbb hatalmi szereplőkké.

Mindezáltal az eugenika problematikája szervesen kapcsolódott a szexualitásához. Nem véletlenül, hi-

² Doros 1940: 17.

³ Korabeli híradó a Családvédelmi Szövetség házassági tanácsadó intézetéről: <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3116>

⁴ A biohatalom megjelenését Foucault a 18. századhoz köti. A 18. századtól, Foucault szerint, nem csupán a betegségekre, azok megelőzésére és gyógyítására koncentrált az orvostudomány, hanem a szexuális viselkedésmódokra, a szexuális devianciákra is. A 19. század második felétől pedig – Foucault kifejezését használva – a nemiség technológiájának két legfontosabb újítása jelent meg: a perverziók és az eugenetika. Foucault az orosz orvos, Heinrich Kaan 1844-ben megjelent *Psychopathia sexualis* című könyvét jelzésértékűnek tartja a „nemiséggel foglalkozó orvostudomány, a »szexuál-orthopédia« és a faj egészsége problematikák tudományos felfedezése szempontjából. Ekkor kerül „a nemiség hirtelen a faj patológia-tökéjének” a középpontjába (Foucault 1996: 122).

szen a szexualitás mindig is a fegyelmezés célpontjának bizonyult a modern társadalomban⁵: közvetlen kapcsolata a termékenységgel vagy a vérrel kézenfekvő asszociációk sorozatát indíthatta el, mint vérbaj, vércsoport, forróvérűség, vérfertőzés. Az eugenika pedig, amely a faj feljavítását célozta meg, elsősorban a reprodukció szabályozásán keresztül kívánta ezt megtenni (Gillette 2007: 2).

Bár faji szempontból főként a zsidók, szexuális szempontból pedig a prostituáltak jelentették a félelmetes és fenyegető elemeket a magyar nemzet számára, ez a séma nem volt ennyire egyszerű.⁶ Mint ahogy a faji normalizációnál sem csak a zsidókat érintették az eugenikai gyökerű rendszabályok, a szexuális élet eugenikai mederbe terelése sem csak a prostitúció útjára tévedt nőket érintette, hanem sokak számára jelentett terhet.

A 19. századtól kezdve a közgondolkodás egyik igen problémás kategóriája a nő volt. A 19. századi nemzeti paradigmákban való gondolkodás még fontosabb szerepet tulajdonított a családnak, mint eddig: a család az állam és a társadalom tükörképe volt, illetve a nőt tette meg a nemzeti hagyományok őrzőjének és az állampolgárok tisztaságáért felelősnek (vö. Mosse 1985). Az eugenikailag vulnerábilis populáció (akik jelen állapotukban diszgenikusak, de segítséggel, rásegítéssel a nemzet építő tagjai lehettek), egyik legfőbb csoportját a nők jelentették: az anyák, a prostituáltak, a feministák, a leánygyerekek, az utazók, a falusi lányok, a kiskorúként munkát vállalók, a cselédek, a gyári munkások, a kivándorlók, a betegek (az örökölt szellemi betegek, testi fogyatékosok, örökölt szervi betegségekben szenvedők, fertőző betegségekben szenvedők, a nemi betegek), a bűnözők, a házasságot kötni nem akarók, az életunt nők stb.

A nő elsősorban reprodukciós képességei révén vált fő alanyává a közbeszédnek. Amint azt Nira Yuval-Davis is kifejti *Nem és nemzet* című munkájában, a nők kettős minőségben tartoznak nemzeti és etnikai közösségükhöz: „Egyfelől a férfiakhoz hasonlóan ők is a közösség tagjai, másfelől mindig vannak meghatározott rendszabályok és előírások, amelyek a nőkre női mivoltuk miatt vonatkoznak” (Yuval-Davis 2005: 51). A nők tehát a nemzet biológiai újratermelői. A női test reprodukciójához kapcsolódó eugenikai beszédmódban a nők a nemzet egészséges testéért és az egészséges utódreprodukcióért válnak felelősekké. Az eugenikai diskurzus a nemzeti népeesség minőségére helyezi a hangsúlyt. A nőkre ezekben a diskurzusokban egyfajta kettős terhet rónak: mivel őket tekintik a közösség identitása és tisztasága hordozóinak, ők szimbolizálják a közösség szellemét, de ugyanők képesek a „mátság” jeleit is magukon hordozni, aminek folytán általában nincs helyük a döntéshozatalban, a politikában, sőt, esetenként a gonosszal szövetkező pusztítókként jelennek meg.

A magyar eugenikusok első világháború utáni írásaiban (Benedek László, Balás Károly, Totis Béla, a háború után is aktívan dolgozó Hoffmann Géza, Méhely Lajos és még sok más szerző szövegeiben) szép számmal találunk a nő szerepére, a tiszta nemiségre, valamint a házasság kontrolljára vonatkozó definíciókat.

Méhely Lajos biológus, korának emblematikus alakja részletesen kifejti *Vér, faj, nemzet* című munkájában (1933), hogy melyek azok az eugenikai teendők, amelyekkel a háború utáni Magyarországnak szembe kell néznie: a vér szerint nem megfelelő házasságok megakadályozása, az élettanilag helyes házasságok szentesítése, a kötelező vizsgálat a házassulóknál. Doros Gábor⁷, ezekre az eugenikai teendőkre némiképp ráhangolód-

5 Lásd például: Foucault (1996).

6 Ezzel kapcsolatban lásd még Szegedi (2015).

7 Doros Gábor (1892–1980) magyar bőrgyógyász, a nemi betegségek szakembere. A Szent János Kórházban, a Nékám Klinikán

va, 1940-ben ekként fogalmazza meg a nő és a társadalom viszonyát, rávilágítva ugyanakkor a társadalomban fellépő posztháborús problémákra: „*Emancipáció, feminizmus, a nők egyenjogúsítása, női munkavállalás és egyéb mozgalmak, illetve társadalmi átalakulások sok igazságos és hasznos eredményt hoztak. De magukkal hozták súlyos tehertételként a nők erkölcsromlását is. Bármilyen is volt valaha a zabolátlan magyar férfi és a hozzája züllött házasságon kívüli női kaszt erkölcsé, a magyar nő átlaga, a magyar anya mindig szent maradt és házassága, családja, gyermekei támasza és őrzője volt. Sajnos manapság, különösen városainkban vészesen csökken a régi vágású magyar nők száma. Szomorú tapasztalatok vannak a lányok szeplőtlenségének és a házaseslet tisztaságának hiányáról. Ezzel egyidejűleg a városi férfiakra amúgy is csökkenő házassági kedvét katasztrófálisan kezdi befolyásolni a nők tisztaságába vetett hit megrendülése. Azt látjuk, hogy az önálló nő keresettel gyakran együtt jár az a ferde felfogás, hogy a nő, aki kenyerét maga keresi, szexuális életét is tetszése szerint szabhatja meg. A női munka nagy részben gazdasági kérdés, amelynek taglalása messzire vezetne, de lényegében mégis erkölcsi probléma marad*” (Doros 1940: 16).

Doros Gábor 1940-ben megjelent *Házassággondozás. Az eugénia járható útjai...* című tanulmánya azért is fontos, mert új gyakorlatokat vezet be: a házasság előtti orvosi vizsgát, a házasság előtti tanácsadást, illetve a házassággondozást. Az eugenikai fajjavítás céljából tartja mindezeket szükségesnek: egyrészt politikai szempontból (születésszám-csökkenés, megfogyatkozott nemzet), másrészt „erkölcsi” okok miatt, a megváltozott nemi szerepek, új női attitűdök visszaszorítása érdekében, továbbá azért is, mert a házasság, a család kontrollálható egység, a kontrollnak ennél fogva létjogosultsága van (a házassággondozásról lásd: Szegedi 2012).

A nők és férfiak kapcsolatáról, a női feladatokról az alábbiakat mondja: „*A nőnek élettanilag, anyai mivoltánál fogva az a feladata, hogy a házasság eszméjének legszilárdabb védelmezője és lelki központja legyen. Arra hivatott, hogy a szexuálisan zabolátlanabb férfit a házasság tiszta rendjébe bevonja és a férfitől gyermekeket hozva a világra, azt örökre magához és gyermekeihez fűzze*” (Doros 1940: 17). ... „*Férfiak és nők versenyeznek ebben a nemzet- és családgyilkos felfogásban, de valahogy úgy véljük, hogy itt mégis a nők oldalán van a nagyobb felelősség. Nemcsak azért fő hibásak a nők a születéscsökkenés vésszes terjedésében, mert Isten által beléjük oltott életfeladatuk a gyermekek kihordása, világra hozása és felnevelése, hanem azért is, mert a házaseslet érzelmi vonalán ők lehetnének azok, akik a férfit – ha esetleg ellenkezne is – igen könnyen tudnák a gyermekakarás irányában befolyásolni.*” (Doros i.m. 36). Doros megközelítésében is a nő a biopolitika eszközévé válik: nem a saját teste fölött döntő individuális lény, azaz számon kérhető és felelősségre vonható az állam(nemzet) részéről a születésszám- gyarapításban betöltött kruciális szerepéből fakadóan. A nő idegrendszere, a testfelépítés ebben a diskurzusban csupán az anyai, gondozói szerepekre rendelte a nőket, hisz „*az orvosok a nőket reprodukciós rendszerük termékeinek és foglyainak tartották*” (Smith-Rosenberg–Rosenberg 1973: 335). Az orvostudomány így tudta „a medicina befolyásának eszközeivé tenni” az anyákat, és gyarmatosítani a családot (Lasch 1982: 135), s a család így vált egyre nyitottabbá az orvosi felügyelet és irányítás számára, a nő pedig a házasság alapköveként, a házasság, mint kontrollálható és kontrollálandó intézmény összetartójaként jelentkezik a diskurzusban. Minden, ami ezen intézményen kívül történt, mint a törvénytelenül született gyerekek, a válás vagy a prostitúció, a fajnemesítés útjába állt.

dolgozott, majd 1927-ben az OTI Pestújhelyi Kórházának bőrgyógyász főorvosává nevezték ki, 1945 után pedig a Bőr- és Nemibeteg gondozó Intézet szakfőorvosa. A családvédelem, a nemzettest biológiája, házassággondozás témában számos publikációja jelent meg.

INTÉZMÉNYALAPÍTÁS – A MAGYAR EGYESÜLET A LEÁNYKERESKEDÉS ELLEN LÉTREHOZÁSA

Doros házassággondozásról írott tanulmányában a két világháború közötti eugenikai diskurzus egyik tipikus szövegét vélhetjük felfedezni. Mindaz pedig, amit Doros a házassággondozásról írt tanulmányában a nőről és a házasságról hirdet, egy komplex intézményrendszerben válik valósággá, és ez nem más, mint a MELE (talán nem véletlen, hogy maga Doros ennek az egyesületnek is egyik oszlopos tagja volt).⁸

A MELE létrejöttét 1905-ben indítványozták, de végül csak 1909-ben hozták létre Budapesten. Titkára Latinovits Róza volt. Az elnöki tisztséget az első években gróf Tisza István miniszterelnök és Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspök töltötték be. Mindkét vezető személye figyelemre méltó, hiszen Tisza ellentmondásos politikai figura volt a maga korában, Prohászka pedig a magyar keresztényszocializmus képviselője, aki antiszemita elveiről már ekkoriban híres volt. Feltételezhető, hogy általuk más-más tőkéhez, hálózatokhoz próbáltak hozzáférni a szervezet tényleges működtetői: a keresztény szervezetekhez, illetve az állam hatáskörébe tartozó intézményekhez a rendőrségtől a gyámhivatalokig és a kórházakig. (A MELE valahányszor az állam engedélyét kérte a sérülékeny csoportok követésére, szegregálására, vallatására, gyógyítására, rendszerint meg is kapta azt.)

Az intézmény közérdekű jellegét illusztris vezetősége révén csak fokozni tudta, akik a tömegekhez intézett felhívásukban a következő Petőfi-idézetet választották mottóul: *„Lemossuk a gyalázatot”*. A Petőfi-idézetrel a MELE megalakulásának létjogosultságát akarták alátámasztani: a magyar lányokhoz, a magyar nőkhöz társított negatív konnotációkat (hangárak, prostituáltak) hivatott eltörölni a mélyen rejlő problémák felismerésével és megoldásával. *„Az Egyesület ebben a felhívásban ismertette munkaprogramját, céljait, melyekben nemcsak jogi álláspontra helyezkedett, nemcsak a védtelen nő kijátszását kívánta megakadályozni, de kereste a baj legmélyebb gyökereit is. A talajtvesztett társadalom majdnem az erkölcsi hanyatlás mélységébe zuhant már, s ez nem bukást, de pusztulást jelentett.”* (Mók 1935: 55)

Prohászka Ottokár a nyilvánosság előtt is összekapcsolja a szervezet létrejöttének gyakorlati céljait az eugenikai programmal – az ő szövegében a szervezet nem mint szociális intézmény, sokkal inkább mint egy nemzeti érdekeket, sőt, faji tisztaságot előállító gépezet tűnik fel: *„A nemzet élete, a faj tisztasága, a jog is, épp olyan reális érték, mint a föld, a haza”* – mondta az 1913-ban tartott közgyűlésen (idézi: Mók 1935: 61). Bár Prohászka Ottokár felszólalása egyértelműen összekapcsolja a nacionalista érdekeket és az egyesület szociális jellegét, az ügyet – szinte érthetetlen módon – olyan zsidó vállalkozók is támogatták az indulásnál, mint Lánczy Leó, Guttmann Vilmos, és az Egészségügyi Lapok szerkesztője, dr. Weisz Emil is ingyen helyet adott az ügy népszerűsítésére.

A MELE-t támogató és a munkában aktívan részt vevő asszonyok, akárcsak a MELE tevékenységét finanszírozzák, többnyire a felsőbb társadalmi csoportok jótékonykodó asszonyai, a nemzet nagy mecénásai voltak: Latinovits Róza, az egyesület főtitkára vagy gróf Vay Ábrahámné és gróf Almássy Dénesné. Ugyanígy kiemelendő Desseffy Emma alakja is, aki fiatalok óta részt vett mindenféle jótékonyági akciókban, a Lórántffy Zsuzsanna Egyesület főtitkára volt, valamint alapító tagja egy munkakereső nők otthonának, börtönmissziót

⁸ A MELE tevékenységét a 25. évfordulójuk alkalmából kiadott, Doros által szerkesztett (1935) *Küzdelem a leánykereskedés és a prostitúció ellen* című jubileumi kötetben található tanulmányok, dokumentumok, visszaemlékezések alapján értékelem.

végzett, gyermekmenhelyek létrehozásában tevékenykedett és a Gyermekvédő Liga alapítója volt (Sárai-Szabó 2010: 211). Ennek az asszonyi koszorúnak egy másik érdekes személyisége Perczelné Kozma Flóra unitárius nőíró, korának haladó gondolkodó értelmiségi figurája, aki a „szelíd fegyverű, meggondolt feminizmust” támogatta, (Perczelné Kozma 1916: 14–17) azáltal, hogy a kereszténységet és a radikális nőmozgalmakat összekapcsolhatónak vélte.

A MELE – a magánadományokon felül – túlnyomórészt közpénzekből gazdálkodó, illetve állami intézményekkel – az igazságügyi, az egészségügyi, a közlekedésügyi minisztériumokkal, illetve a vallásos női szervezetekkel, mint például a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségével és a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetségével – együttműködő szociális intézmény volt. A szervezet tehát egy tipikus századfordulós patronázs-egyesület volt,⁹ amely „anyai keretben” (Pető 2003: 66) fogalmazta meg a célját, (hangsúlyt fektetett a nők anyai szerepére), ám a kis létszámú jótékonyági egyletektől eltérően, bonyolult struktúrával rendelkezett, számos kisebb szervezetet tömörített magába, nagyon sok önkéntest mozgatott, és állami támogatást élvezett. Az első világháború után pedig erre az „anyai keretre” ráépült egy hangsúlyos „nemzeti keret”, a patronázmunka pedig ezáltal politikai színezetet kapott. Ide kapcsolható Susan Zimmermannak (1999) a századforduló női szervezeteiről szóló tanulmánya, amelyben az integracionista, többnyire a hierarchikus társadalmi struktúrában gondolkodó nőmozgalmi tábor és a polgári nőmozgalom radikális szárnyának, az individualista modernisták táborának működését értelmezi, illetve ennek a két tábornak a szexualitáshoz, női szerepekhez való viszonyának alakтанát rajzolja meg. Zimmermann szerint az előbbi, vagyis az integracionista, jórészt jótékonyági nőegyesületek a házasság intézményének fenntartásában munkálkodtak és a patronázs, „illetve erkölcsi gondozás egyebek között egyértelműen arra irányult, hogy az alsóbb rétegek lányait és asszonyait rávegye: a másik nemhez fűződő viszonyukat igazítsák bizonyos, az integracionisták számára is elfogadható szigorú morális normákhoz és formákhoz. Mindeközben magáról a szexualitásról legtöbbször csak utalások formájában esett szó” (1999: 52). A menhelyek is azt a célt szolgálták, hogy kimenekítsék a bizonytalan életformába menekült lányokat az erkölcsi veszélyekkel terhelt zónákból, amit a bérlakások, az idegenbe utazás vagy a prostitúció jelenhetett: „Hogy minél több nőt sikerüljön átmenekíteni a hagyományos módon értelmezett tisztességes asszonyi létbe.” (Zimmermann 1999: 52). Az integracionista női szervezetek állami támogatást élveztek az első világháború után, amint azt Acsády Judit kiemeli a háború utáni két nagyobb női szervezet, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének (MANSZ) és a Feministák Egyesületének tevékenységét elemezve. (Acsády 2011). Ahogy a MANSZ a kormány, a hatalom egyik szócsövévé tudott válni, úgy a MELE megalakulása körüli diskurzus és intézményi struktúra is hasonló elvárást sugallt.

Az egyesület létrejötté többek között összefüggött az 1909-es új budapesti prostitúciós rendelet életbe léptetésével is, amely összekapcsolta, illetve lehetővé tette a jótékonyági nőegyletek együttműködését a rendőrséggel. Ez – Zimmermann kategóriájával élve – az integracionista, tehát a konzervatívabb táborba tartozó

9 A patronázs definícióját egy századfordulós forrásból emeltem ki: „A »patronázs« (pártfogásba vétel) jelenti azt a mentő munkát, amelyet az elhagyatott, erkölcsi romlás veszélyének kitétt, támaszra szoruló gyermekek és fiatalok, valamint az erkölcsi veszedelemben levő felnőttek oltalomba vétele céljából végeznek. Fő célja kettős: közreműködni a pártfogásba vetteknek lelki átalakítására; másrészt előkészíteni a szerencsétlen elhagyottaknak (pl. a züllésnek kitétt árváknak) és azoknak, akik elbuktak, de felemelkedni óhajtanak, a munkás társadalomba való átmenetelét. Ennek a munkának főismérvei: atyai, pártfogó gondoskodás, könyörületes, felebaráti oltalom, önzetlen jótékony szeretet, de egyúttal a pártfogásba vetteknek állandó, becsületes munkára szorítása.” (Kun–Marschalkó–Rottenbiller 1911: 40)

nők nőprogramjának és nőpolitikájának kedvezett, hiszen a patronázsszervezetek számára lehetővé vált az ún. átmenekítési, kimenekítési akciókat hivatalosan is kontrollált körülmények között folytatni. A MELE is ebben az integracionista intézményépítési logikában jött létre, s szorgos asszonyai a rendőrség és más állami, hatalmi intézmények együttműködésével megpróbálták a fejüket prostitúcióra adó lányokat letéríteni útjukról.

Létezett tehát egy nőmozgalmi háttere és motivációja a MELE létrejöttének, volt egy belülről szerveződő patronázsgyakorlat, amely találkozott az első világháborúban megszülető, majd utána kibontakozó nemzeti érdekeket mozgató intézményszervezési logikával. Így történt, hogy a MELE mint a századforduló komplex jótékonyági és patronázsintézménye, a háború után nemzeti keretben értelmezi tovább a segítő munkát és fokozottabban ráhangolódik a magyar eugenikai gondolkodás főbb irányvonalaira.

Az alábbiakban sorra veszem azokat a MELE által bejárt liminális pontokat és tereket, ahol a tevékenységük számára célcsoportot jelentő nőket elérhették és terelgethették. Az intézmény kezdettől fogva bekapcsolódott a budapesti államrendőrség erkölcsrendészeti osztályának munkájába, majd 1913-tól az Erkölcsrendészeti Központi Hatóságéba. Kapcsolatot tartottak az Árvasékkal, ezáltal próbálták kézben tartani a kiskorúak prostitúciójának, a kiskorú lányok külföldi munkára szállításának ügyét. A budapesti Magdolna Otthont is a MELE hozta létre és működtette. Ebbe az intézménybe, az európai mintáknak megfelelően, a „legkönnyebben megmenthető nőanyagot” utalták az erkölcsrendészeti osztályról, és „becsületes, munkás életre” próbálták bírni őket¹⁰. A Magdolna otthonok mellett egy Foglalkoztató Műhelyt is működtettek, ahol hivatásos és nem-hivatásos varrónőknek katonai fehérneműk varrásával kellett „rendes” keresethez jutniuk. Hasonló alintézményük volt a Tisztviselőnők Otthona, ahol a háború után állás és családi segítség nélkül maradt tisztviselőnőket szállásoltak el és foglalkoztattak. A rendőrségi Életvédelmi osztály által őrizetbe vett, öngyilkosságot megkísérlő nők megmentése is a munkájuk részét képezte, akárcsak 1913-tól a „pályaudvari misszió”, amely a pályaudvarokon ácsorgó, áthaladó, leszálló, felszálló női utazóközönség információkkal való ellátását, elszállásolását, a betegek kórházba juttatását, stb. biztosította. Az Állami Rendőrség Tolonházában kifejtett tevékenységük csúcsideje 1921–1928 között volt, és többnyire a razziakon összegyűjtött, büntetésben részesülő nők kihallgatását és elhelyezését jelentette a Magdolna otthonba vagy vissza családi környezetükbe. Nem csak cselédotthonokban jelentek meg, hanem más, a női munkaerő-migrációt adminisztráló szervezetnél is, így rendszeres inspekciós munkát végeztek a Magyar Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Irodában. A nemi betegségeket kezelő kórházakkal is kapcsolatot tartottak, „*hogyan ügyes-bajos dolgaikban eljárjon, lelkükre beszélni igyekezzék, s megkísérelje visszavezetni a rendes polgári életbe*” (Doros 1935: 58).

Az egyesület ugyanakkor aktív szerepet vállalt a jogalkotásban is: megpróbált több olyan programba, törvénytervezetbe is beleavatkozni, amelyet a nők munkába állásával kapcsolatosan hoztak. Például 1930-ban, amikor a kereskedelmi miniszter kizárólag 40 év fölötti nők alkalmazását akarta bevezetni a vendéglátóiparban, a MELE befolyására az alsó korhatárt 24 évre módosították (abban az esetben, ha a munkaadó biztosította afelől, hogy erkölcsileg megbízható állásról van szó).¹¹ A MELE felkérésére a kereskedelmi miniszter utasította a vasúti igazgatóságokat és hajózási társaságokat, hogy kötelező módon figyeljék a külföldre utazó fiatal leányo-

10 A „megmenthető nőanyag” és a „társadalom becsületes tagja” kifejezések gyakran használt kifejezések a MELE jubileumi kötetében.

11 155.102/1930. sz. K. M. rendelet.

kat, és a leányok gyanús viselkedése esetén értesítsék a rendőri, illetve határrendőri hatóságokat.

A MELE több női intézménnyel kapcsolatban állt, és több, nők által frekvált helyszínen jelen volt (pályaudvarok, rendőrség, kórház, cselédiroda), hogy számba vegye, korrigálja a problémásnak látszó helyzeteket. Valóságos nyomozószerepbe helyezte magát, még a különféle állami intézményekből (fogházból, javítóintézetekből) kikerült, szabadságolt növendékek teljes névsorával is rendelkezett, hogy ellenőrizhesse, nem tértek-e azok a prostitúció útjára. Azt is elérte, hogy a Szent István kórház veneriás női osztályát a közvetlen hozzátartozókon és a MELE missziós munkatársain kívül más ne látogathassa.

A rendőrfőkapitányság a MELE-hez küldte a „megmenthető lányokat” (Mók 1935: 57), ugyanakkor a MELE munkatársai „önkéntes inspekciós munka” keretén belül rendszerint ellátogattak az erkölcsrendészetre, és kikérdezték a prostitúcióra jelentkezőket. Az erkölcsrendészen a prostitúcióra való bejegyeztetéshez készített jegyzőkönyvet elküldték az árvaszéknek, hogy megvizsgálják, a fiatalkorú leány erkölcsi züllésében terheli-e a szülőt, gyámot felelősség.

„A rendőrorvosi vizsgálat után a jelentkezőt Egyesületünk inspekciós patronessze hallgatta ki, mely kihallgatás négy szemközött történt, és itt a jelentkezőről kérdőívet állítottak ki. A patronesszek a bizalom felkeltésével igyekeztek megállapítani az illető romlottságának mértékét, vajjon a züllés olyan fokára jutott-e már, amikor a vele való foglalkozás kedvező eredménye nem remélhető többé, vagy az sikert ígérhet-e még, mert ha valamely nő züllött életmódjától minden figyelmeztetés, rábeszélés, és a jövő szörnyűségeinek ismertetése ellenére sem volt eltántorítható, – amennyiben 18. életévét betöltötte, úgy semmi sem állott a missziós munkatársainak módjában, hogy a teljes elzülléstől visszatartsák. A patronesszek igyekeztek másfelől a kihallgatás alkalmával megtudni, hogy a jelentkező elhatározásának oka nem rejlik-e valamely lélekkúfár kerítő, csábító tevékenységében, vagy az illető tudatlanságában, tájékoztatlanságában, akaratlan, esetleg rosszindulatú tudatos félrevezettségében, mely esetben a kerítőt ártalmatlanná tenni, és az illetőt végzetes lépése soha helyre nem hozható következményeire való figyelmeztetéssel segítségünk, Magdolna Otthonunk felajánlásával elhatározása megmásítására rábírnunk.” – összegzi Valló Emil a MELE jubileumi kötetében. (Valló 1935: 134.)

Ha azt a MELE által készített kimutatást nézzük meg közelebbről, amelyben az erkölcsrendészeti mentőakciójuk eredményeit (azaz a prostitúcióról való lebeszélést) veszik nyilvántartásba (lásd 1. melléklet), azt látjuk, hogy nagyon intenzíven beavatkoztak az ide tévedt nők életébe. Bár a jelentkezők nagy részét nem sikerült „megmenteni” (ezeket a javíthatatlan címke alatt gyűjtötték egybe), a MELE közbenjárására és közbeavatkozására sokukat hazaküldték a szüleikhez, de jogukban állt az is, hogy kitoloncolják őket a városból, illetve javítóintézetet vagy gyámhatósági eljárást javasolhattak számukra.

KIKKEL FOGLALKOZOTT A MELE?

„Az Egyesület feladata volt az erkölcsileg elesettek szívéből a kitaszítottság fullánkját gyöngéd kézzel kivenni, s a sebeket meggyógyítani.” (i.m. 56.) A MELE tevékenysége elsősorban azokat a sérülékeny nőcsoportokat célozta meg, amelyek az első világháború utáni törékeny társadalmi és gazdasági helyzetben valamelyest a nemzet „egészséges testét” és jó hírét csorbíthatták: ezek voltak a prostituáltak, illetve a lánykereskedelem legérzékenyebb célcsoportja, a lánygyermek és az árvák. Ez a szemlélet tökéletesen illeszkedett a háború

alatt, illetve azt követően működő magyar eugenikai politika tevékenységéhez, amely fokozottan fókuszált az anyákra, csecsemőkre, gyerekekre. Céljukat „a nő erkölcsi megvédése”-ként láttatták, „a nőt megszabadítani a megalázottság bilincseitől, és felemelni arra az erkölcsi piederstálra, melyre a Gondviselés állította akkor, midőn a feleség és anya hivatásával megáldotta” – értékelte Mók Ferencné, a MELE főtitkára a szervezet negyedévszázados munkásságát. (Mók 1935: 50.)

A MELE egyik központi intézménye a Magdolna otthon volt. Az otthon infrastruktúrája, a férőhelyek száma nem tette lehetővé egyszerre sok nő elszállásolását (az otthon 20–22 ágygal rendelkezett), de a kimutatások intenzív mozgásról adnak bizonyosságot: évente akár 200–250 nőnek is szállást és megélhetést biztosítottak (lásd 2. melléklet). A Magdolna otthon lakói legtöbb esetben az igazságszolgáltató hatalmi intézmények (rendőrség, toloncház) berkeiből kerültek ki, de a számadatokat olvasva meglepő, hogy ezen felül nagyon sokan önként választották ezt az életmódot (a húszas években a bentlakók 6–7%-át is jelentették ezek az önként jelentkezők). Az önként jelentkezők nagy valószínűséggel azoknak a csoportját jelentették, akiknek a pályaudvari misszió révén átutazáskor nyújtott szállást a MELE a Magdolna-otthonokban.

A Magdolna-otthon a MELE emblémájaként és az egész leánykereskedelem elleni mozgalom jelképeként is olvasható, hiszen ide gyűjtötték mindazokat a nőket, akikről úgy gondolták, újragyúrható emberanyag lehet: „Az Otthon munkája nem volt könnyű. Erkölcsileg lecsúszott leányokat a társadalom hasznos tagjaivá átformálni, igen nehéz feladat volt, mely sok fáradtsággal járt, s messzemenő gondosságot követelt. Sokszor sisiphusi munka volt a nagyváros mocsárvilágából kiemelni a leányokat, s a tiszta életbe visszavezetni. De az Otthon vezetőjének erélye, teljes hozzáértése és kiváló szakismerete, rengeteg nehézséget legyőzött. Igazi hivatásérzéssel töltötte be felelősségteljes munkakörét. Bár a védencek alacsonyabb erkölcsi adottságuknál fogva, többnyire hálátlanok voltak, a Magdolna Otthon vezetője hivatásának magaslatán állva, végtelen türelemmel próbált egy-egy veszendő lelket megmenteni.” (Mók 1935: 58.)

1916-ban az otthon igazgatónője a beutalt leányokat kerti munkára tanította, s ezt a keresetet azok felruházására fordította. A prostituáltak képezték azonban a legveszélyesebb nőcsoportot az eugenikusok számára. Doros a prostituáltakat ekként definiálja: „Morális szempontból ugyanis prostituált minden olyan nő, – aki rendes és állandó foglalkozás mellett, – esetenként vagy állandóan prostituál. Sőt a prostituálthoz közel eső kategóriába sorozható minden feltűnően változatos nemi életet élő nő, akit ebben bármilyen érdek vezet. A higiéné szempontjából viszont a prostituáltak megítélésénél kevés fontossággal bír, hogy anyagi ellenszolgáltatást fogadnak-e el, vagy anélkül folytatnak sűrűn váltakozó nemi életet, mert az utóbbiak a nemi betegségek terjesztése szempontjából nem kevésbé veszélyesek az előbbieknél.” (Doros 1935: 28.)

Érdekes, hogy ugyanezt a definíciót találjuk a kortárs román kollégáinál is: „Morális szempontból prostituált minden szexuálisan promiszkuis nő, aki promiszkuitása miatt tekinthető bűnösnek.”¹²

A prostituált és a nem normatív szexualitást gyakorló nő alakja egybeolvad ezekben a definíciókban, így gyakorlatilag mindenki a prostituált kategóriába kerülhet, akinél nonkonform viselkedést észlelnek. Ez nem csupán szexuális értelemben vett nonkonformizmust jelent, hiszen a prostituált kategóriájához nem csupán

12 A poliklinikai járóbetegrendelők működésére vonatkozó útmutatások. 10992/1922, Általános Egészségügyi Felügyelőség, Kolozsvár (Instrucțiuni pentru ambulatoriale policlinice. Ordin nr. 10992/1922 Inspectoratul General Sanitar, Cluj)

a szexuális másság, hanem egyfajta kulturális másság képzete is társult, a más öltözködési stílus, a társadalmi térben való másként megjelenés révén – olyan attribútumok, amelyek bármely nőre ráhúzhatók voltak. Ettől válik az ellenőrző szerv szerepe fontossá (a rendőrségé, az orvosi hatalomé, a MELE-é), és ettől a pillanattól a nő bármikor bekerülhet ebbe a nonkomform kategóriájába, akit azon kaptak, hogy nem a normáknak megfelelően jeleníti meg magát a közösségben, legyen az a család vagy akár a nemzet. Nem véletlen ez az egybeesés, hiszen Doros a Romániában is alkalmazott eljárást tartotta követendőnek: szerinte szükséges az engedélyezett prostituáltakra vonatkozó rendészeti reglementáció megszüntetése¹³, ugyanakkor nélkülözhetetlen az összes közveszélyes ragályforrásként szereplő egyén egészségügyi reglementálásának megteremtése. A prostitúció problémája így közegészségügyi kérdéssé válik. Másképp megfogalmazva, a nő elsősorban a testen keresztül válik láthatóvá a társadalomban, s ha nem felel meg a normáknak, szigorú rendszabályoknak vetik alá (lásd Bokor 2013).

A MELE Pályaudvari missziója – az egyesület talán legjobban megszervezett tevékenysége – pedig azt mutatja, hogy éppen a tranzitállapotokra irányul az egyik legnagyobb figyelem: utazók, átutazók, fiatalok irányítására, rossz egészségi állapotba került nők, lelkiileg instabil nők, gazdasági hanyatlásukba belebetegedett nők, új állást keresők kezelésére és kedvező irányba terelésére, tehát erkölcsi, anyagi, egészségi, lelki tranzitállapotok megragadására. A szelekció folyamatának része a tranzitállapotban lévő, a társadalom számára problémásnak tekintett egyed kiválasztása, majd a kezelhető/nem kezelhető kategóriába utalása. Közösségi érdekek mozgatták ezeket az akciókat: a pillanatnyi állapot megszüntetése volt a cél, az egyén biztonságba helyezése, de ezáltal egy jóval távolabbi projekció is működött: az életképes nemzedékek megteremtésének igénye, szükségessége. (Lásd erről a kérdésről: Weindling 2015)

Bár az eugenikát leginkább a rasszizmussal, faji nacionalizmussal kötjük össze, több volt ennél: az egész társadalmat érintő változás követelményét hozta magával, és a nők, fiatalok csoportját ugyanúgy érintette a „követni és javítani” elv, a társadalmi terekből való kizárás és az attól való félelem, a nemkívánatossá válás veszélye, mint a fajilag idegennek tartott etnikumokhoz tartozókat. A nemzethigiéniai programok jól láttatják, hogy hol ér össze a politikai, az általános, az ideológiai az egyedivel, az individuumok életével, mi köze van egymáshoz a házasságnak, a prostitúciónak, a vérvizsgálatnak és a női munkavállalásnak.

A MELE működéséből látható, hogy a nem és a faj, az eugenika elemi koncepciói miként jelennek meg a gyakorlatban. Az intézményeket övező diskurzusok ugyanakkor nem ragadnak meg a nők reprodukív képességeinél és a nemzet faji homogenizációjánál (bár a gyakorlatok szintjén ezekkel dolgoznak), ezek az intézmények pedig definíciós kritériumokként is működnek, mert közben folyamatosan az egyén és az állam függőségi viszonyára mutatnak rá. A nő, aki ezeknek az intézményeknek és diskurzusoknak az alanya, a kor eugenikai forradalmának emblémája volt: a változás alanya és tárgya egyben. A lehetséges változás szimbóluma, de az egyes tengelyeken való mozgás, elmozdulás lehetőségének is a metaforája. A nő ebben a beszédmódban több mint nő: azt az individuumot jelöli, aki az eugenikai diskurzusban megszűnik, elfelejti egyéni önmagát, és a közösség, a nemzet aktorává válik. Hozzá kell tennünk azt is, hogy a problémákért felelőssé tett női testek ebben a diskurzusban és ebben a patronázsakcióban egy változatlan körforgás alanyainak tűnhetnek számunkra, mert

¹³ A regelementarista politika a prostitúciót szabályozott keretek közé szorítja, tipikus eszközei a rendőrségi bejegyzés, a rendszeres orvosi ellenőrzés és a bordélyházak működtetése.

ez az intézményes megoldás, amelyet az integracionista, konzervatív nőegyesületek akciója és a kor nőpolitikája hozott, csak a „probléma” tüneti kezelését tette lehetővé. A társadalmi problémák, amelyek létrehozták azt a helyzetet, amelyben a „kezelendő nők” találták magukat, változatlanok maradtak. A MELE aktivistái az otthonról elmenekült, munkát kereső lányokat ugyanabba a társadalmi helyzetbe küldték vissza, ahonnan azok (el)menekültek.

További tanulmány tárgya lehetne, hogy milyen szociálpolitikák, mely ideológiák és gyakorlatok, illetve mely nőmozgalmakhoz kapcsolhatók azok a változások, amelyek ezt az egy helyben forgást kimozdítják, megszüntetik, átalakítják, vagy egyáltalán bekövetkezik-e ez a későbbi évtizedekben. Egy másik diskurzus és az általa teremtett gyakorlat hasonló típusú vizsgálata talán még inkább rámutathatna az itt tárgyalt eugenika természetére, működésére.

HIVATKOZÁSOK

- Acsády J. (2011) Diverse Constructions: Feminist and conservative women's movements and their contribution to the reconstruction of gender relations in Hungary after the first World War. In Sharp I. – Stibbe M. (szerk.) *Aftermaths of War: Women's Movements and Female Activists 1918–1923*. Leiden: Brill Academic Publishers, 309–333.
- Bokor Zs. (2013) *Testtörténetek. A nemzet és a nemi betegségek medikalizálása a két világháború közötti Kolozsváron*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Bucur, M. (2005) *Eugenie și modernizare în România interbelică*. Iași: Polirom.
- Doros G. (1940) *Házasság gondozás: az eugénia járható útjai*. Budapest: Magyar Családvédelmi Szövetség és a Központi Házassági Gondozó Intézet.
- Doros G. (1935) A prostitúció leküzdésének kérdése Magyarországon. In Doros Gábor (szerk.) *Küzdelem a lánykereskedelem és a prostitúció ellen*. Budapest: MELE, 23–49.
- Doros G. (szerk.) (1935) *Küzdelem a lánykereskedelem és a prostitúció ellen*. Budapest: MELE.
- Foucault, M. (1996) *A szexualitás története I. A tudás akarása*. Budapest: Atlantisz.
- Foucault, M. (2003) *Biopolitică și medicină socială*. Cluj: Ideea Design&Print Editură.
- Galton, F., Sir (1909) *Essays in Eugenics*. London: The Eugenics Education Society.
- Gillette, A. (2007) *Eugenics and the nature-nurture debate in the twentieth century*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kun B. Dr. – Marschalkó J. Dr. – Rottenbiller F. Dr. (1911) A fiatakorúak támogatására hivatott jótékony célú intézmények Magyarországon. Budapest.
- Lasch, C. (1982) *Az átalakulóban levő család. Világtörténet (1)*: 131–139. http://www.tti.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/vilagtortenet/vt_1982_1/lasch.pdf
- Méhely L. (1933) *Vér, faj, nemzet*. Budapest.
- Mosse, G. L. (1985) *Nationalism and Sexuality. Middle-Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*. London: University of Wisconsin Press.
- Mók F. né (1935) A „Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen” negyedévszázados munkássága. In Doros G. (szerk.) *Küzdelem a lánykereskedelem és a prostitúció ellen*. Budapest: MELE. 50–102.
- Perczelné Kozma F. (1916) Nők a politikában. In Uő: *Felolvasások és közlemények. 1909–1915. II. kötet*. Ipolyság: Neumann Nyomda.
- Pető A. (2003) *Napasszonyok és holdkisasszonyok. A mai magyar konzervatív női politizálás alaktana*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Sárai Szabó K. (2010) *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évek végéig – A bemissziómozgalom hatása a nők egyházi működésére*. PhD disszertáció, Budapest: ELTE.
- Smith-Rosenberg, C. – Rosenberg, Ch. (1973) The Female Animal: Medical and Biological Views of Woman and Her Role in Nineteenth-Century America. *The Journal of American History*, Vol. 60 (2) 332–356.
- Szegedi G. (2012) Veszélyes kapcsolatok. A házassági tanácsadás mint a biopolitika korai diskurzusa és gyakorlata Magyarországon. Dangerous liaisons. Marriage counselling as an early discourse and practice of biopolitics in Hungary. *Kaleidoscope* Vol. 3. No.5.

- Szegedi G. (2015) Tisztaság, tisztesség, fajgyalázás. Szexuális és faji normalizáció a Horthy korszakban. *Socio.hu* 2015/1. szám (DOI: 10.18030)
- Turda, M. (2006) 'A New Religion'? Eugenics and Racial Scientism in Pre-First World War Hungary. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 7 (3): 303–325.
- Turda, M. (2007) The First Debates on Eugenics in Hungary, 1910–1918. In Turda, M. – Weindling, P. J. (ed.) *Blood and homeland: Eugenics and rational nationalism in Central and Southeast Europe, 1900–1940*. Budapest: Central European University Press, 185–221.
- Turda, M. (2014) *Eugenics and Nation in Early 20th Century Hungary*. New York: Palgrave Macmillan.
- Turda, M. – Weindling, P. J. (2007) Eugenics, Race and Nation in Central and Southeast Europe, 1900–1940: A Historiographic Overview. In Turda, M. – Weindling, P. J. (ed.) *Blood and homeland: Eugenics and rational nationalism in Central and Southeast Europe, 1900–1940*. Budapest: Central European University Press, 1–20.
- Valló E. (1935) A Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen a statisztika tükrében. In Doros G. (szerk.) *Küzdelem a lánykereskedelem és a prostitúció ellen*. Budapest: MELE. 118–164.
- Weindling, P. (2015) Introduction. Public and Private in the Modernisation of Medicine: Politics, Professions and Practices. In Uő (ed.) *Healthcare in Private and Public from the Early Modern Period to 2000*. New York: Routledge, 1–14.
- Yuval-Davis, N. (2005) *Nem és nemzet*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Zimmermann, S. (1999) A magyar nőmozgalom és a „szexuális kérdés” a XX. század elején. *Eszmélet*, nyár 42. sz. 49–66.

1. MELLÉKLET.

ERKÖLCSRENDÉSZETI MISSZIÓ: KÉJNŐIGAZOLVÁNYOK KIVÁLTÁSÁÉRT JELENTKEZŐ LÁNYOK MEGMENTÉSÉRE IRÁNYULÓ MELE-AKCIÓK 1912–1927 KÖZÖTT (VALLÓ 1935: 121)

	javíthatatlan	lapja bevonva, hazatoloncolva	lapját visszaadta, ismeretlen helyre távozott	lapját visszaadta, elutasított	Magdolna otthonba ment	állásba ment	hozzátartozói átvették	gyámot ajánlottak	javítóintézetet ajánlottak	fővárosból kilitva, letartóztatva	férjhez ment vagy közös háztartásban él	ismeretlen	meghalt	összesen
1912	25	2		20	4	14	20	15	4			8		112
1913	222	48	12	74	7	55	39	85	11	1	6	23		583
1914	168	34	33	44	3	40	21	110	5	3	6	28		495
1915	163	16	32	32	2	21	12	54	1	3		18		354
1916	217	27	23	30	4	15	15	68	2	3	2	13	1	420
1917	169	15	30	69	3	30	8	43			3	11		381
1918	145	4	31	47	2	7	4	24			2	3		269
1919	67	2	13	27	4	2	1	8			2	5		131
1920	110	2	17	18		2	5	27			2	13	1	197
1921	68		16	9		2	1	5		1		10		112
1922	106		10	7			1	1		1		2		128
1923	74	2	2	8				3		3				92
1924	68		8	18				5		1		5		105
1925	40		3	6						2		5	1	57
1926	3			3						2		2		10
1927	4			1				1						6
Össz.	1649	152	230	413	29	188	127	449	23	20	23	146	3	3452

2. MELLÉKLET.

A MAGDOLNA OTTHONOK PÁRTFOGOLTJAI 1912–1934 KÖZÖTT (VALLÓ 1935: 139)

	Erkölc- rendészeti osztály beutalásai	Életvédelmi osztály beutalásai	Toloncház beutalásai	Egyesületek és a MELE iroda beutaltjai	Szülőktől beutalva	A MELE kórházi missziójától	Önként jelentkezett
1912	95			4	3	3	
1913	96			6	4		
1914	74		1	4	1	1	5
1915	29			5	3	1	2
1916	19			2	3	3	3
1917	13			6	5	3	
1918	8		2	7	2	6	5
1919	6			4		2	2
1920	8			22	1	5	4
1921	15		4	10		2	
1922	2		118	4		3	1
1923	12		210	13		1	8
1924	5		173	6			9
1925	10		152	8			15
1926	20		174	11			7
1927	6		91	9			9
1928	9	78	79	8			14
1929	8	145		10			12
1930	19	163	2	3			4
1931	17	192					1
1932	2	235		4			10
1933		258		2		1	1
1934	3	180		22		11	8
	476	1251	1006	170	22	42	120